

виховання. – 2009. – № 26. – С. 19-20.

2. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Васьуленко. – К. Літера ЛТД, 2011. – 364 с.
3. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі мовленнєвої діяльності // Електронний ресурс. – <http://472d7.jimcontent.com/download/version/>
4. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови: посібн. для студ. філол. фак-тів вищ. навч. закл. / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 400с.

Берега Ю.

Науковий керівник – проф. Кодлюк Я. П.

ПІДРУЧНИКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ПРИРОДОЗНАВСТВО»: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасній початковій школі впевнено впроваджуються ідеї особистісно орієнтованого, розвивального навчання, основними ознаками якого вважають: зосередження на потребах учня, стимулювання розвитку і саморозвитку, турбота про емоційне благополуччя школярів, формування в учнів бажання і вміння вчитися [6, с. 39].

Важливим засобом реалізації поставлених завдань є освітня галузь «Природознавство». «Пріоритетною метою природничої освіти стає не тільки озброєння учнів певним обсягом сучасних природничих знань, умінь і навичок, а й розвиток особистості учня засобами кожного з природничих предметів, формування загальної культури, національної свідомості, високоморальної громадянської позиції тощо» [9, с. 91]. Необхідно зауважити, що природознавство – це предмет, який об'єднує знання з великої кількості предметів природничого циклу. Особливо це простежується у підручниках для початкової школи, оскільки вони відображають інтегрований навчальний курс [9, с. 92]. Ці книги мають свою історію, характеризуються певними знахідками і втратами, не врахування яких гальмує їх удосконалення.

З огляду на зазначене актуалізується проблема дослідження різних аспектів підручникотворення з природознавства в історичному вимірі, для того «щоб побачити, як історично розвивалося те, що ми бачимо тепер, яких поглядів дотримувались колись, у чому помилялися і як прагнення сучасності співвідносяться з поняттями і напрямками минулого» [3, с. 61].

Зауважимо, що сутність підручника, його структуру та функціональне забезпечення досліджували В. Бейлінсон, В. Безпалько, Д. Зуев та ін.; психологічні основи побудови навчальної книги вивчали Н. Менчинська, Є. Перовський; теорію і практику підручника для початкової школи – Я. Кодлюк; використання навчальної книги у навчальному процесі – Ю. Бабанський, І. Лернер, О. Савченко; психологічні основи організації роботи з навчальною книгою – С. Бондаренко, Л. Концева, аналіз і оцінювання шкільних підручників – Н. Буринська, Б. Кошевська, А. Карабанов та ін.

Мета статті: розкрити тенденції підручникотворення з навчального предмета «Природознавство» для початкової школи.

Серед освітніх галузей Базового навчального плану Державного стандарту початкової загальної освіти чільне місце займає «Природознавство». Метою цієї галузі є формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики [2, с. 2].

Ця мета реалізується через такі змістові лінії: «Об'єкти природи», «Взаємозв'язки у природі», «Земля – планета Сонячної системи», «Україна на планеті Земля», «Рідний край», «Охорона і збереження природи», «Методи пізнання природи» [2, с. 14].

Початок історії природознавства як шкільного предмета тісно пов'язаний із розвитком самих природничих наук. Першим, хто звернув увагу на необхідність введення його до змісту навчальних програм, був Я. А. Коменський. Він вважав, що природничі науки мають посідати одне з перших місць після богослов'я. Для учнів материнської школи Я. А. Коменський створив першу читанку з природознавства «Видимий світ у малюнках» (1654), побудовану за принципом наочності [3, с. 61].

Розкриємо тенденції підручникотворення з природознавства для вітчизняної початкової школи. Періодизацію подаємо та доповнюємо на основі наукових пошуків Т. Васютіної [1].

Кінець XIX – початок XX століття. В цей час у галузі природознавчої освіти працювали: О. Я. Герд (1841–1888), який став засновником вітчизняної методики викладання природознавства; методисти Д. М. Кайгородов, В. В. Половцов, Л. В. Севрук; учений-методист І. І. Полянський, який створив підручник для школи «Про три царства природи» 1904 р. та «Методику початкового навчання» 1917 р.; професор К. П. Ягодовський (1877–1943), роботи якого були найбільш фундаментальними, зокрема перша книга «Практичні заняття з природознавства в початковій школі» 1916 р. Упродовж 20-ти років автором програм та підручників з природознавства був М. М. Скаткін. Він розробив принципи активізації пізнавальної діяльності учнів, організації позакласної роботи та інші [5].

Відродження української системи освіти (1921–1932), характеризується тим, що природознавства як окремого навчального курсу в практиці роботи школи не було. Підручники цього періоду: «Про три царства природи» (І. І. Полянський), «Начальный курс естествознания» (Л. С. Севрук), «Природознавство» (М. Левін) [1, с. 50].

Період уніфікації української системи освіти із загальносоюзною (1932–1941) був пов'язаний з посиленням процесу політехнізації школи. Навчальна програма цього періоду забезпечувалася підручником «Природознавство» для 3-го класу (В. О. Тетюров) та методичними посібниками 20-х років, за якими школи працювали до 1944 року [1, с. 50].

Період Другої світової війни та повоєнної відбудови (1941–1953) прикметний тим, що внаслідок окупації території України освітні можливості населення були вкрай обмеженими. До 1954 року у навчальному процесі використовувався підручник М. М. Скаткіна «Нежива природа» (переклад з російської).

Період десталінізації (1953–1964). Природознавство як самостійний навчальний предмет у початковій школі не викладали. Молодші школярі природничі відомості отримували на уроках української мови та пов'язаних з ними заняттях. На допомогу вчителям прийшла література таких авторів: Б. В. Всесвятського, М. А. Горбунова, П. О. Завітаєва, О. М. Казанського, Ф. С. Кисельова, М. М. Лебедєва, М. М. Скаткіна, К. П. Ягодовського [1, с. 51].

Доба застою та спроби реформ (1964–1990). «Цей історичний період поділяємо на два етапи: кінець 60-х – початок 70-х (застій) та кінець 70-х – 90-ті роки (спроби реформ)» [1, с. 51]. Політична ситуація в державі спричинила ряд змін у системі освіти, що знайшло відображення у підручникотворенні зазначеного періоду.

Навчальна література доби застою (кінець 60-х – початок 70-х): «Природознавство» (М. М. Скаткін). Цей підручник створюється відповідно до нової програми. Запропонована модель програми і підручника з курсу «Природознавство» проіснували майже 10 років (до 1980 р.) без особливих змін; «Природознавство» 2 кл. (Л. К. Нарочна, А. М. Низова) видається 1968 р., з 1969 по 1978 р. – 11 видань для експериментальних шкіл; «Природознавство» 3 кл. (Л. К. Нарочна, В. О. Онищук) з 1969 по 1985 р. – 14 видань; «Книга для читання з природознавства» 4 кл. (посібник) (М. М. Скаткін) 1960 р. (переклад з російського видання); «Навчальні матеріали з природознавства» 4 кл. (посібник) (Т. П. Герасимова, Т. М. Федорова, Е. В. Середенко) 1968 р.

Навчальна база кінця 70-х – 90-х років (спроби реформ): «Природознавство» 1 кл. (Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна) (підручник пробний, для дослідних шкіл) 1983 р.; «Природознавство» 2 кл. (Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна) (підручник пробний, для дослідних класів) 1983 р.; «Природознавство» 2–3 кл. (3-річна) (Л. К. Нарочна, А. М. Низова, В. О. Онищук) 1987 р., 1989 р.; «Природознавство» 3 кл. (Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна) (пробний підручник для дослідних класів); «Природознавство» 3 кл. (Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна) 1988 р., 1989 р., 1990 р.

Період становлення незалежності України (1991–2000) зумовив створення українських програм із урахуванням національних і регіональних особливостей [1, с. 51].

Навчальні джерела для молодших школярів: «Природознавство» 3 (2) кл. (Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна) 1992–1998 рр.; «Природознавство» 3 (2) кл. (Т. М. Байбара, Н. С. Коваль) 1996 р.; «Природознавство» 4 (3) кл. (Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна) 1993 р., 1995 р., 1997 р., 1998 р., 2000 р. У 1996 році була створена експериментальна програма і виданий підручник «Довкілля» для 1–6 класів авторів В. Р. Ільченко, Н. Ж. Гуз, С. І. Собакар.

Перехід національної школи на 12-річний термін навчання (2000–2011). Навчальна література для учнів: підручники «Я і Україна. Віконечко» 1 кл. (Н. М. Бібік, Н. С. Коваль) 2002 р.; «Я і Україна» 2 кл. (Н. М. Бібік, Н. С. Коваль) 2002 р.; «Я і Україна» 3 кл. (Т. М. Байбара, Н. С. Бібік) 2003 р.; «Я і Україна» 4 кл. (Т. М. Байбара, Н. С. Бібік) 2004 р.

Підручникотворення в умовах сьогодення. На даний час навчальні джерела для молодших школярів представлені такими альтернативними підручниками: «Природознавство» 1 кл. (Т. Г. Гільберг, Т. В. Сак) 2012 р.; «Природознавство» 1 кл. (І. В. Грущинська) 2012 р.; «Природознавство» 2 кл. (Т. Г. Гільберг, Т. В. Сак) 2012 р.; «Природознавство» 2 кл. (І. В. Грущинська) 2012 р.; «Природознавство» 3 кл. (Т. Г. Гільберг, Т. В. Сак) 2014 р.; «Природознавство» 3 кл. (І. В. Грущинська) 2013 р.; «Природознавство» 4 кл. (Т. Г. Гільберг, Т. В. Сак) 2015 р.; «Природознавство» 4 кл. (І. В. Грущинська) 2015 р.; «Природознавство» 4 кл. (І. І. Жаркова, Л. А. Мечник) 2015 р.; «Природознавство» 4 кл. (Т. В. Гладюк, М. М. Гладюк) 2015 р.; «Природознавство» 4 кл. (О. В. Тагліна, Г. Ж. Іванова) 2015 р.; «Природознавство» 4 кл. (І. В. Андрусенко) 2015 р.

Однією із характерних ознак розвитку національної системи освіти на сучасному етапі є її варіативність («право на існування має не лише один стабільний підручник, а наявність підручників з різними методичними системами, тобто варіативних, які відрізняються певними підходами до розкриття навчального матеріалу, а також глибиною його висвітлення» [7, с. 226]), що виражається, насамперед, у розробці і створенні альтернативних підручників [6, с. 39].

Альтернативні підручники – ті, що «виступають носіями змісту освіти з окремої освітньої галузі чи інтегрованого курсу, але реалізують різні педагогічні технології, пропонують авторські підходи до дидактико-методичної організації навчального матеріалу» [8, с. 161], відповідають Державному стандарту початкової загальної освіти, рекомендовані Міністерством освіти і науки України.

Нами була зроблена спроба дослідити сучасні альтернативні підручники з природознавства для учнів 1–4 класів. Для цього було проведено анкетування вчителів початкових класів Тернопільського району.

Питання анкети передбачали оцінювання (за 12-бальною шкалою) якості підручника, за яким молодших школярів навчають природознавства; з'ясування ініціатора вибору цього підручника; виявлення позитивних сторін та недоліків навчальної книги; висловлення побажань, пропозицій щодо вдосконалення книги.

Результати дослідження засвідчують, що ініціатором вибору того чи іншого підручника в основному є районний відділ освіти – 82%; учитель – 18%; неабиякий вплив на вибір навчальної книги має директор – 9%.

Вчителі, кожен, оцінили підручник з природознавства, за яким працюють учні за 12-бальною шкалою, переважаюча оцінка 9 б. – 70%; 10 б. – 29%, 8 б. – 21%.

До позитивних сторін навчальної книги респонденти віднесли:

– підручники з природознавства авторів Т. Г. Гільберг, Т. В. Сак: відповідають чинній навчальній програмі з природознавства, містять різноманітні завдання з використанням малюнків; доступний виклад матеріалу, якісний ілюстративний матеріал; наявні висновки після теми.

– підручники з природознавства автора І. В. Грущинська: підручники вдало ілюстровані, точно поділені за темами, є дослідницька лабораторія, уроки-екскурсії; характерне чітке формулювання запитань та завдань для учнів, раціональне використання форзаців.

З метою покращення якості підручника з природознавства, вчителі висунули такі пропозиції:

– доступність, зрозумілість та помірний обсяг теоретичного матеріалу;

– збільшення питомої ваги навчальних текстів у зміст підручників «Природознавство» (І. В. Грущинська) 1–4 кл.;

– зменшення кількості проектів.

Таким чином, нами розкрито тенденції підручникотворення з навчального предмета «Природознавство» для початкової школи; визначено, що основною ознакою сучасного етапу є його варіативність, яка виражається у розробці альтернативних підручників з природознавства для молодших школярів авторів Т. Г. Гільберг, Т. В. Сак та автора І. В. Грущинської.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васютіна Т. Історія становлення курсу «Природознавство» в українській школі / Т. Васютіна // Рідна школа. – 2004. – № 10. – С. 50–52.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 1–18
3. Довгань І. З історії розвитку природознавства як навчального предмета / І. Довгань // Рідна школа. – 2004. – № 5. – С. 62–63.
4. Ільчук О. Навчальні завдання і вправи у структурі підручника для початкової школи / О. Ільчук // Магістр. – Тернопіль, – 2009. – Вип. 7. – С. 69–72.
5. Історичний розвиток методики викладання природознавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://lektsii.com/2-68462.html>.
6. Кодлюк Я. П. Підручник для початкової школи: психолого-педагогічні основи побудови / Я. П. Кодлюк // Початкова школа. – 2003. – № 10. – С. 39–42.
7. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті: підруч. для магістрантів та студ. пед. ф-тів / Я. П. Кодлюк. – К.: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2006. – 368 с.
8. Кодлюк Я. П. Функціональне забезпечення підручника для початкової школи // Проблеми сучасної педагогічної освіти (Серія: Педагогіка і психологія). – К.: Педагогічна преса, 2001. – Вип. 3. (Ч. 1). – С. 160–164.
9. Левченко О. Підручники з природознавства: теорія та реальність / О. Левченко // Студентський науковий вісник ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2005. – Вип. 10. – С. 91–94.

Білоус Н.

Науковий керівник – доц. Грушко В. С.

КРИЗА СУЧАСНОЇ СІМ'Ї ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Актуальність дослідження проблеми. Сім'я – це першооснова суспільства, це інститут, який має визначальний вплив на всі сфери життя суспільства. Існує тісний взаємозв'язок між станом сім'ї та успішністю суспільства. Тому актуальним постає питання проблем сучасної сім'ї та їх впливу на соціум. Адже від того, як формуються відносини у малій соціальній групі залежить і майбутнє соціуму в цілому.

Мета статті. Розкрити роль сім'ї як соціального інституту на сучасному етапі, виявити причини кризи сучасної сім'ї та шляхи її подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку із значимістю сім'ї для життєдіяльності суспільства соціологи приділяють багато уваги її вивченню. Відповідно сформувалась наукова галузь – соціологія сім'ї. Соціологія сім'ї – це спеціальна соціологічна дисципліна, яка вивчає формування, розвиток і функціонування сім'ї та шлюбно-родинних відносин в конкретних культурних і соціально-економічних умовах. Проблеми сім'ї як соціального інституту останнім часом розглядалися в працях В. П. Кравця, Т. В. Кравченка, Т. Гурко, С. Голод, С. Марченко. Проблемам походження інститутів сім'ї та шлюбу присвячено ряд робіт Е. Вестермарка, Ф. Енгельсома, К. Девіса. Серед дослідників, що вивчають сучасний стан сім'ї можна виділити: Ганну Венгер, Наталю Коваленко, Марину Мороз.

Виклад основного матеріалу. Роль і місце сім'ї у суспільстві з часом змінюються під впливом трансформацій у соціальній, економічній, духовній, моральній сферах, які переживає суспільство протягом історії. Зокрема сучасна сім'я перебуває у кризовому стані. Її криза полягає у руйнуванні традиційних сімейних